

УДК 54(072.8):374.091

DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2019.23.183279>

ГАННА ТКАЧУК

Хмельницький національний університет

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗДИВУВАННЯ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Створення В. О. Курінським автодидактики як універсальної системи самоосвіти відкрило нові, невідомі на початок ХХ століття перспективи та можливості реалізації парадигми «Освіта впродовж життя. Освіту здобувають під час навчання, головним і центральним елементом якого є процес учіння. Необхідною передумовою для нього є розроблення і запровадження зв'язаної системи заходів з ініціювання і розвитку актуального інтересу. Детонатором зацікавленості та інтересу є здивування. У статті подається спроба вирішення питання актуалізації інтересу на основі організації здивування у навчальному процесі з дисципліни «Загальна хімія».

Ключові слова: авто дидактика; самоосвіта; здивування; зацікавленість; інтерес; актуалізований інтерес; рівень актуального інтересу; кваліметрія інтересу

Постановка проблеми в загальному вигляді. Перехід української освіти, науки і технології до євроінтеграції на Болонських принципах зумовлює необхідність звернутися до оптимізації та розроблення методичної системи організації самостійної роботи студентів. Автор пропонує принципи автодидактики як технології самоосвіти спрямувати на вирішення проблеми організації самостійної роботи студентів, зокрема хіміків.

Аналіз досліджень і публікацій. Сьогодні започатковане впровадження нової парадигми освіти, що передбачає створення якісно нових прогресивних освітніх технологій. Зокрема, важливе пріоритетне значення для системи освіти України є створення в кінці ХХ століття В. О. Курінським теорії самоосвіти – автодидактики, яка дозволяє розробити нові технології самоосвіти, в т. ч. дистанційного навчання, реалізації проектів «освіта впродовж життя», суттєво підвищити ефективність самостійної роботи студентів (Курінський, 1991; Курінський, 2006). Автор розвиває ідеї, описані ним в працях (Ткачук, 2017а; Ткачук, 2017б; Ткачук, 2017с).

Формулювання **цілей** статті: виявити джерело виявлення зацікавленості і актуального інтересу в навчальному процесі, а також визначити психолого-педагогічні та технологічні передумови організації здивування у навчальному процесі; кількісно оцінити рівень інтересу, виявити і використати основні шляхи актуалізації інтересу.

1. Психічні стани, що вводять в процес учіння. Ними є подив, здивування, зацікавленість, асоціювання, інтерес, актуалізований інтерес. Подив є першою, короткою в часі, психічною реакцією людини на той чи інший стан речей або на його зміну і приводить до воріт пізнання. Здивування як психічний стан, є більш тривалим, але містить в собі не тільки питання вияву факту, що відбувся, але і те, чому і яким чином він відбувся. Саме цей стан призводить до формування у свідомості зацікавленості.

Свого часу Платон та Аристотель вважали, що філософія починається з подиву. Х. Г. Гадамер висунув твердження про те, що людина навчається лише завдяки здивуванню, а В. О. Курінський аксіоматично заявляє в (Курінський, 1991), що навчання без такої простої речі, як здивування – даремна справа. Він вважає, що педагогіка має базуватися на технологічній основі, яку можна було б назвати «організація здивування». На нашу думку, здивування є детонатором зацікавленості та інтересу.

Людині властиві роздуми над паралелями і аналогіями в світі, над їхнім змістом та пошуком можливостей зв'язування змістів. Асоціювання відкриває можливості створення власних моделей світу і життя в ньому, розвиває, розпалює здивування та зацікавлення до рівня інтересу і посідає центральне місце в мисленні, а його прикладна роль, як зазначає В. О. Курінський, була завжди і є тепер провідною.

Асоціювання – це процес зв'язування понять, породжений зацікавленням об'єктом уваги, та ідеями, принципами, методами і способами, що становлять його сутність. Наприклад, електрони рухаються навколо ядра подібно до того, як рухаються планети навколо Сонця, а енергетичні рівні електронів подібні до того, що кожна планета рухається навколо Сонця по власній орбіті, що має свій радіус. Принцип Ле Шательє подібний до третього закону Ньютона – чим сильніша дія, тим сильніша протидія. Коливання заряду та резонанс в електричному коливальному контурі асоціують з коливаннями та резонансом вантажу, підвішеному на пружині, що дало виявити так звану електромеханічну аналогію та створити електричні моделі механічних процесів.

Людина в цьому світі любить тільки те, що їй цікаве. Вона легко виконує будь-яку, навіть важку фізичну роботу, легко, без психічного надриву, навчається, коли їй цікаво, із захопленням читає цікаві книжки, слухає приємну музику. Не можна не звернути увагу і на давно встановлений факт, що щаслива людина, це, перш за все та, яка виявляє до чогось помітну цікавість.

В механізмі цікавості інтерес є рухом свідомості, його рушійною силою, вістрям усвідомлення. Які ж ланки у механізмі цікавості рухаються? Автодидактика стверджує, що рухаються асоціації і розглядає інтерес як потік асоціацій, які виникають самі. Він може мати різний характер – спокійний або ламінарний з можливими тривалими паузами, імпульсний – у вигляді спалахів або протуберанців цікавості, які відбуваються в часі і описуються як випадкові процеси, турбулентний – бурхливий, та вибуховий – в мить гострої зацікавленості.

Найголовнішою ланкою в механізмі автодидактики, її головним робочим органом є актуальний інтерес.

Актуальним називають інтерес, що конкретно виявляє себе в якусь мить, внаслідок чого ця мить до кінця заповнюється духовно-інтелектуальним змістом і втрачає часові ознаки (Курінський, 1991; Курінський, 2006; Максименко (Ред.), 2000). Це точковий інтерес миті. Мить зникає, а на її місці, як це твердить автодидактика, самостворюється елементарна частинка життєвої енергії – валітету і використовується для концентрації сили уваги. Актуалізація інтересу у вигляді гострого зацікавлення і особливо, коли вона має евристичний характер, супроводжується придбанням додаткової вітальної енергії та призводить до виникнення бажання повторів, що дуже важливе для процесу учіння.

Актуалізація інтересу та його збудження мають зосереджений точковий характер. Імпульси збудження виникають один за одним у часі і, як показує практика, потрібно запалювати наступний точковий інтерес від попереднього, перетворивши процес збудження у своєрідну естафету. В основі збудження інтересів та їхньої актуалізації є те, що не чекаючи згасання точкового інтересу на попередньому об'єкті уваги, потрібно перенести його енергію на наступний об'єкт.

2. Про технологічні передумови актуалізації інтересу. Нині практика актуалізації інтересу в системі освіти ще недостатньо підкріплена відповідними технологіями. Не можна погодитись із твердженням (Курінський, 1991), що продукувати актуалізацію інтересу дуже легко можна лише за допомогою двох способів – подрібнення об'єктів уваги і порушення лінійної інерції сприйняття навчального матеріалу. Так, це насправді можна, але здійснити такий намір не так вже просто і легко. До справжніх технологій, що дозволяють це зробити, ще далеко з багатьох причин.

Здається, ми знаємо завдяки автодидактиці, що таке інтерес, що таке його актуалізація, вже впевнено оперуємо його категоріями. Парадоксально, що при цьому ми не знаємо, що це за величина і в яких одиницях вона вимірюється, як її вимірювати, обробляти і використовувати результати вимірювань. Це характеризує нинішній стан технологічного забезпечення технології активізації інтересу.

Частково цю проблему розглядає автодидактика, зокрема, метод генерування збудження актуального інтересу із запалюванням його протуберанців з використанням подрібнення об'єктів уваги на мікрооб'єкти обробки і використання результатів, дістав подальший розвиток у нашій публікації (Ткачук, 2017, Ткачук, 2017). Нині потрібно системно розгорнути і вирішувати проблему актуалізації інтересу на основі створення відповідних методів, способів і засобів як системи її технологічного забезпечення. Вона має аббревіатуру СТЗА, що ми їй дали, а структура її подається нижче.

3. Розгорнута система елементів технологічного забезпечення актуалізації інтересу.

3.1. Пасивні і активні елементи СТЗА. До пасивних елементів відноситься вся матеріально-технічна база вишу з її навчальними корпусами, навчальними і науково-дослідними лабораторіями, виробничими майстернями, комп'ютерними і технічними засобами навчання, гуртожитками, об'єктами соціально-побутової та культурної сфери і її роль у якості навчального процесу. Відповідно, кожний з цих елементів цілком конкретно впливає на рівень актуалізації інтересу через якість навчального процесу. Однак, на жаль, існуюча система моніторингу якості навчального процесу не передбачає виявлення цього впливу та оцінювання його рівня (Скиба, 2009).

До активних елементів СТЗА слід віднести критеріальне встановлення одиниці вимірювання актуального інтересу, кваліметрію як засіб для кількісного вимірювання характеристик актуалізації, актуалізовану робочу програму та структурно-логічну схему навчальної дисципліни; виявлення та диференціювання (подрібнення) об'єктів уваги, виявлення характеру перебігу процесу актуалізації та його графічне представлення у просторі змісту освіти і часі; аналіз процесу актуалізації, формулювання висновків та практичних рекомендацій.

3.2. Критерій для оцінювання рівня інтересу. Поточне значення рівня інтересу в просторі змісту освіти і часі пропонуємо оцінювати у відсотках від максимально досягнутого в процесі актуалізації інтересу рівня, що відповідає гострому інтересу. Цю величину назвемо рівень інтересу і приймемо її як критерій для оцінювання інтересу та його актуалізації. Введення її в технологію актуалізації інтересу дозволяє здійснювати його кількісне оцінювання із застосуванням принципів і математичних методів кваліметрії (Циба, 2002).

3.3. Виділення і подрібнення об'єктів уваги. Ними є ті складові змісту освіти, в яких виявляє себе актуальний інтерес. Їх встановлює викладач на основі робочої програми навчальної дисципліни. Далі відбувається диференціація об'єктів уваги, що полягає у їхньому подрібненні на складові – мікрооб'єкти. Подрібнення може мати кілька рівнів, що пояснюється прагненням як можна глибше розкрити причини виявлення актуального інтересу. Цей процес більш детально відображений в роботі (Курінський, 1991).

3.4. Актуалізована робоча програма навчальної дисципліни. Відрізняється від звичайної тим, що вона структурована за об'єктами та мікрооб'єктами уваги при розгортанні відстеження (моніторингу) процесу навчання в просторі змісту освіти та в часі. На рис. 1 поданий фрагмент актуалізованої робочої програми з навчальної дисципліни «Загальна хімія» з виділенням об'єктів і мікрооб'єктів уваги, орієнтованих на виявлення актуального інтересу (актуалізації). Ця програма дає можливість автодидакту уявити процес формування актуального інтересу.

Стовпці 2 і 3 таблиці розробляє викладач для самостійної роботи студентів, а автодидакт розробляє їх самостійно або з допомогою викладача на початку семестру, а другу частину таблиці – стовпці 4, 5, 6 – студент чи автодидакт заповнює впродовж семестру в ході навчання і самостійної роботи над навчальною дисципліною. Кожний студент чи автодидакт самостійно будує графік розподілу рівня актуального інтересу по позиціях об'єктів і мікрооб'єктів уваги.

3.5 Структурно-логічна схема навчальної дисципліни. Вона є графічним зображенням його змістовної і організаційної структури, прямих і зворотних зв'язків у ній. Розробляється викладачем з участю студентів (автодидактів) і має бути їхнім настільним документом в процесі учіння. Причому, усі учасники навчального процесу мають можливість вносити поточні зміни і доповнення в цей документ особливо у частині послідовності проходження позицій змісту освіти.

Варто згадати, що подібні структурно-логічні схеми в масштабах окремої навчальної дисципліни використовувались ще на початку ХХ ст. (1908 р.) у самостійній роботі студентами-хіміками Київського політехнічного інституту. Окремі примірники таких документів із помітками, змінами і доповненнями студентів дійшли до нас. Це підтверджує необхідність розробки та використання дидактичних матеріалів такого типу в системі сучасної самоосвіти.

№ /п	Об'єкти уваги	Мікрооб'єкти уваги першого рівня подрібнення	Відображені об'єкти і мікрооб'єкти (так, ні) в учінні	Виявлені (так, ні) спалахи актуалізації інтересу	Рівень інтересу, %
1	2	3	4	5	6
1	Хімія як наука	1.1.Понятійний апарат хімії	так	ні	20
		1.2.Основні закони хімії	так	ні	30
		1.3.Газові закони	так	так	50
2	Класи неорганічних сполук	2.1.Класи неорганічних сполук	так	так	50
		2.2.Номенклатура неорганічних сполук	ні	ні	10
3	Періодичний закон Д. І. Менделєєва і будова атома	3.1.Періодичний закон Д. І. Менделєєва	так	так	50
		3.2.Моделі будови атома	так	так	50
		3.3.Хімічний зв'язок, будова речовини	так	так	100
–	-----	-----	-----	-----	-----
1	Загальні властивості неметалічних та полімерних матеріалів	11.1.Властивості неметалів	так	ні	20
		11.2.Основи хімії полімерів	так	так	50
		11.3.Застосування полімерних матеріалів	ні	ні	20

Рисунок 1 – Фрагмент актуалізованої робочої програми навчальної дисципліни

3.6 Виявлення рівня актуального інтересу. Це проводять в одного окремого студента та академічної групи або потоку студентів. Щоб мати матеріал для характеристики і аналізу актуального інтересу на одного студента, достатньо тільки того, щоб кожний студент впродовж вивчення навчальної дисципліни вносив інформацію у стовбець 6 таблиці (рис. 1). За цими даними студент разом із викладачем будують графічну залежність розподілу рівня інтересу по об'єктах та мікрооб'єктах інтересу (рис. 2), тобто в просторі змісту освіти, яку можна просто перевести в часову залежність, використовуючи запланований бюджет часу на вивчення навчальної дисципліни і його розподіл за академічними годинами.

Якщо розглядати рівень актуального інтересу одного студента персонально (рис. 2 а), то в просторі об'єктів та мікрооб'єктів уваги він змінюється від нуля до екстремального значення 100 %, що відповідає стану гострої зацікавленості. Усталений, постійного рівня недовготривалий інтерес, має місце в сусідніх об'єктах уваги. Нульові, або близькі до того значення рівня актуального інтересу характерні для початку і кінця впливу об'єктів уваги. Осереднений на колектив студентів (100 осіб) рівень актуального інтересу має вигляд стаціонарного випадкового процесу (рис. 2 б).

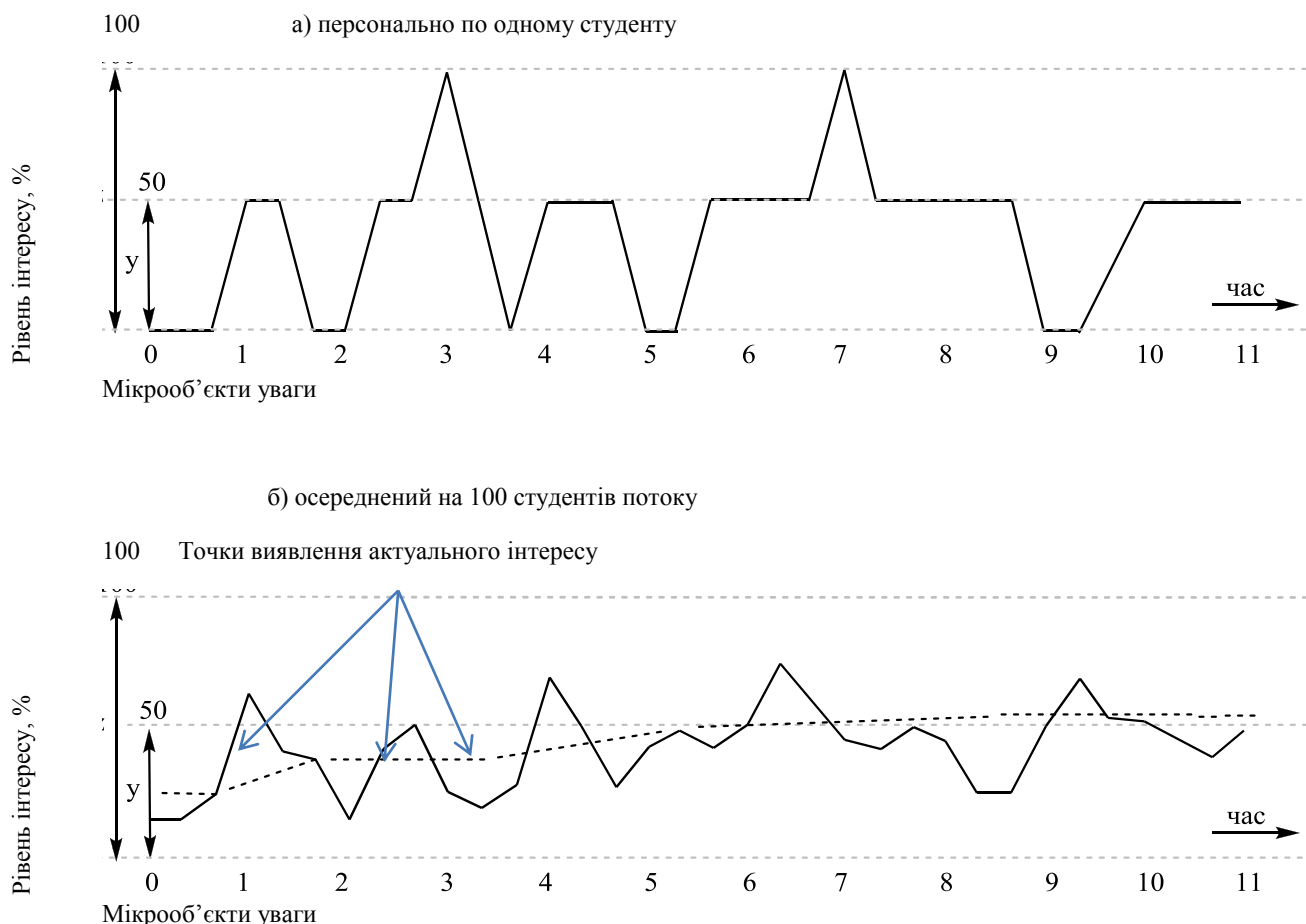

Рисунок 2 – Розподіл актуального інтересу в просторі об’єктів та мікрооб’єктів уваги (змісту освіти)

3.7 Числові характеристики актуального інтересу (Romanuke, 2018). До них в першу чергу належить його математичне сподівання, що визначається формулою (1):

$$m_p = \frac{1}{N} \cdot \sum_{i=1}^N p_i \cdot n_i, \quad (1)$$

де m – символ математичного сподівання;
 p_i – рівень актуального інтересу в i -й точці простору;
 N – кількість точок вимірювань;
 n_i – кількість вимірювань на i -му рівні.

$$\sum_{i=1}^{40} p_i \cdot n_i = 1200,$$

В процесі, зображеному на рисунку 2 а, $N = 40$,

математичне сподівання рівня

$$\sum_{i=1}^{22} p_i \cdot n_i = 960,$$

актуального інтересу становить 30,0 %, а в процесі для групи студентів (рис. 2 б) $N = 22$, математичне сподівання рівня актуального інтересу становить 43,5 %.

Для характеристики розсіювання рівня актуального інтересу відносно математичного сподівання використаємо дисперсію параметра p та його середньо-квадратичне відхилення від цього процесу. Дисперсія Dp обчислюється за формулою (2):

$$D_p = \frac{\sum_{i=1}^N (p_i - m_p)^2}{N - 1}, \quad (2)$$

А середньо-квадратичне відхилення σ_p обчислюється за формулою (3):

$$\sigma_p = \pm \sqrt{D_p}. \quad (3)$$

В першому випадку (рис. 2 а) $\sigma_p = \pm 1,90 \%$, а в другому випадку (рис. 2 б) $\sigma_p = \pm 4,75 \%$.

Густину вірогідності рівня інтересу можна приблизно оцінити, визначивши кількість точок перетину заданого рівня із отриманого дослідним шляхом графічного зображення процесу (рис. 3).

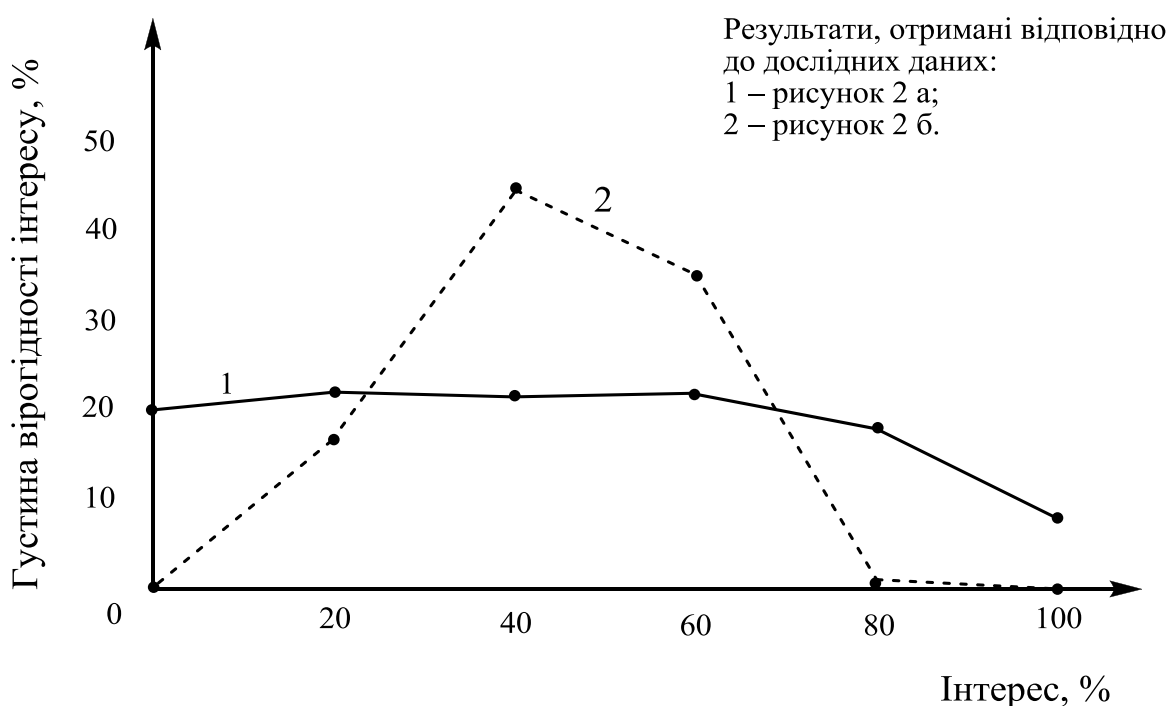

Рисунок 3 – Густина розподілу вірогідності актуального інтересу від його рівня

Цей показник свідчить про те, що густина розподілу вірогідності рівня інтересу персонально одного студента перебуває в межах від нуля до 80 %, і в цьому інтервалі можна вважати, що вона приблизно розподіляється за законом рівних вірогідностей та відповідає рівню актуального інтересу від 20 % до 25 %, а максимальне значення у 100 % реалізується з вірогідністю не більшою за 10 %. Стосовно такої ж характеристики, але віднесеної до загалу зі 100 студентів (пунктирна крива на рис. 3), то вона змінюється в межах рівня інтересу від нуля до 80 % за законом розподілу, подібно до нормального, а 100 % рівень актуального інтересу тут не виявляється.

Залежності, що відображені на рис. 2 і 3, потрібно виявити та дослідити для автодидактів в кількості до кількох десятків осіб, які вивчають одну й ту саму дисципліну.

3.8 Використання досліджень актуального інтересу для підвищення ефективності і якості навчального процесу може відбуватися як в рамках організації звичайного вищівського навчального процесу, так і окремо в системі самоосвіти на рівні:

- студента: для коригування змісту учіння та його календарного графіка;
- викладача: для внесення змін та доповнень до актуалізованої робочої програми та структурно-логічної схеми навчальної дисципліни;
- кафедри: для організації роботи групи аналізу навчального процесу, організації взаємовідвідування навчальних занять та заходів із навчально-методичної, наукової і кадрової роботи;
- деканату факультету: з метою виявлення причин, що впливають на якість навчання та рівня професійної компетенції професорсько-викладацького персоналу факультету і його кафедр;
- комісії вишу з моніторингу якості навчального процесу (Скиба, 2009) з навчальних дисциплін: в розрізі кафедр та їхнього кадрового забезпечення і формулювання оцінювання рівня якості з організаційно-методичним та кадровим забезпеченням.

Висновки

Вищою мірою здивування і зацікавленості в навчальному процесі є актуальний інтерес.

Детонатором зацікавленості та інтересу є здивування.

Актуальний інтерес – це інтерес миті, що виникає в певну мить у певній точці освітнього простору (точковий інтерес).

Актуальний інтерес є головною якісною та кількісною характеристикою процесу учіння і самоосвіти.

Для кількісного оцінювання інтересу прийнята величина – рівень інтересу, що є відношенням його точкового значення до максимального значення у 100 %, яке відповідає прояву гострого зацікавлення.

Виявлення і використання паралелей і аналогій в предметах та явищах навколишнього світу є потужним засобом і рушійною силою актуалізації інтересу.

Методи кваліметрії інтересу доцільно використовувати в системі моніторингу якості навчального процесу і, особливо, в самоосвіті.

Список використаних джерел

- Курінський, В. О. (1991). *Самоосвітні роздуми*. Київ: Знання.
- Курінський, В. О. (2006). *Українська постпсихологічна автодидактика*. Київ: Віпол.
- Максименко, С. Д. (Ред.). (2000). *Загальна психологія: підручник для студ. вищ. навч. закладів*. Київ: Форум.
- Скиба, М. Є., Костогриз, С. Г., & Красильникова, Г. В. (2009). *Моніторинг якості навчального процесу у вищому закладі освіти: монографія*. Хмельницький: ХНУ.
- Ткачук, Г. С. (2017а). Автодидактичні передумови та важелі активізації позааудиторної самостійної роботи студентів. *Педагогічний дискурс: зб. наук праць* (Вип. 22, с. 170-176). Хмельницький.
- Ткачук, Г. С. (2017б). Особливості організаційно-методичного забезпечення системи самоосвіти. *Наукові записки. Серія педагогічні науки, CXXXV* (135), 241-250.
- Ткачук, Г. С. (2017с). Тематичний тезаурус у системі самоосвіти. *Витоки педагогічної майстерності. Серія педагогічні науки*, 19, 333-341.
- Циба, В. Т. (2002). *Математичні основи соціологічних досліджень: кваліметричний підхід*. Київ: МАУП.
- Romanuke, V. V. (2018). Interval uncertainty reduction via division-by-2 dichotomization based on expert estimations for short-termed observations. *Journal of Uncertain Systems*, 12, 1, 3–21.

References

- Kurinskyi, V. O. (1991). *Samoosvitni rozdumy [Self-educational reflections]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
- Kurinskyi, V. O. (2006). *Ukrainska postpsykholohichna avtodydaktyka [Ukrainian post-psychological auto-didactics]*. Kyiv: Vipol [in Ukrainian].
- Maksymenko, S. D. (Ed.). (2000). *Zahalna psykholohiia [General Psychology]: pidruchnyk dlia stud. vyshch. navch. zakladiv*. Kyiv: Forum [in Ukrainian].
- Romanuke, V. V. (2018). Interval uncertainty reduction via division-by-2 dichotomization based on expert estimations for short-termed observations. *Journal of Uncertain Systems*, 12, 1, 3–21.
- Skyba, M. Ye., Kostohryz, S. H., & Krasylnykova, H. V. (2009). *Monitorynh yakosti navchalnoho protsesu u vyshchomu zakladi osvity [Monitoring the quality of the educational process in a higher education institution]: monohrafiia*. Khmelnytskyi: KhNU [in Ukrainian].
- Tkachuk, H. S. (2017a). Avtodydaktychni peredumovy ta vazheli aktyvizatsii pozaaudytornoi samostiinoi roboty studentiv [Autodidactic prerequisites and levers for activating students' extracurricular independent work]. *Pedahohichniy diskurs [Pedagogical discourse]: zb. nauk prats* (Is. 22, pp. 170-176). Khmelnytskyi [in Ukrainian].
- Tkachuk, H. S. (2017b). Osoblyvosti orhanizatsiino-metodychnoho zabezpechennia systemy samoosvity [Features of organizational and methodological support of the system of self-education]. *Naukovi zapysky. Serii pedahohichni nauky [Proceedings. Series pedagogical sciences]*, CXXXV (135), 241-250 [in Ukrainian].
- Tkachuk, H. S. (2017c). Tematychnyi tezaurus u systemi samoosvity [Thematic thesaurus in the system of self-education]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti. Serii pedahohichni nauky [Origins of pedagogical skill. Series pedagogical sciences]*, 19, 333-341 [in Ukrainian].
- Tsyba, V. T. (2002). *Matematychni osnovy sotsiolohichnykh doslidzhen: kvalimetrychnyi pidkhid [Mathematical foundations of sociological research: qualimetric approach]*. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].

ТКАЧУК Н.

Khmelnytskyi National University

PSYCHOLOGIC-PEDAGOGICAL AND TECHNOLOGICAL CONDITIONS OF ORGANIZING THE ASTONISHMENT IN AN EDUCATIONAL PROCESS

The transition of Ukrainian education, science and technology to European integration on the Bologna principles necessitates the need to seek optimization and development of a methodological system for organizing students' independent work. The author proposes the principles of autodidactics as a technology of self-education to address the problem of organizing students' independent work, in particular chemists.

Autodidactics developed as a universal system of self-education by V. O. Kurinskiy gave a way to new, unknown as of XX century beginning, perspectives and possibilities to implement paradigm "Lifelong learning".

Education is received during learning, whose main and central element is the process of training. A necessary condition for this is to suggest and embed an entire system of actions in initiating and developing an actual interest. A primer of the concern and interest is an astonishment.

The paper proposes an attempt to solve the problem of actualization of the interest based on organizing the astonishment in an educational process of subject "General chemistry".

Key words: autodidactics; self-education; astonishment; concern; interest; actualized interest; level of actual interest; quality control of interest

Стаття надійшла до редакції 08.04.2019 р.

УДК 378.147

DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2019.23.183280>

ОКСАНА ТУР

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

НАТАЛІЯ ТАНЬКО

Українська медична стоматологічна академія, м. Полтава

ДІЛОВА НАВЧАЛЬНА ГРА ЯК ПРОВІДНИЙ МЕТОД ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗВО

У статті подані визначення "комунікативна компетентність", "ділова навчальна гра", зазначені основні різновиди та характеристики навчальної гри, вказано вимоги до її організації та проведення. Проаналізовано процес формування комунікативної компетентності як інтегративного особистісного утворення, що виявляється у процесі комунікації як узагальнена здатність особистості актуалізувати набуті знання, уміння й навички в стандартних та проблемних комунікативних ситуаціях для ефективного вирішення життєвих і професійних задач.

Ключові слова: комунікативна компетентність; ділова навчальна гра

Постановка проблеми. Соціально-політичні, економічні та культурні перетворення в житті Української держави сьогодні зумовлюють необхідність підвищення якості професійної освіти майбутніх випускників вишу й відповідно їхньої конкурентоздатності на вітчизняному та світовому ринках праці. Показником якості освіти сучасної студентської молоді нарівні з професійною компетентністю є комунікативна компетентність (КмК), що передбачає вміння й готовність працівника: брати участь у колективних рішеннях, приймати на себе відповідальність, вирішувати конфлікти без насильства, підтримувати й покращувати демократичні інституції, аналізувати різноманітні явища духовного життя, орієнтуватися в багатому світі духовної культури, виявляти толерантність, повагу до людей інших культур, мов і релігій, жити в багатонаціональному суспільстві і сприймати різницю між людьми, продуктивно користуватися усною і письмовою комунікаціями, пристосовуватися до нових умов (нових людей, нових мовних засобів, нових способів дії), вчитися впродовж усього життя, самостійно здобувати нові знання й реалізувати свій особистісний потенціал, критично сприймати розповсюджену інформацію, поєднувати суспільні, колективні та індивідуальні інтереси, протистояти проявам расової, національної вікової дискримінації, захищати інтереси держави тощо (Семенов, 2013). Відсутність або низький рівень сформованості КмК утруднюватиме професійну діяльність, знижуватиме її якість, унеможливить кар'єрний ріст.

Аналіз досліджень і публікацій. Різноманітні питання щодо формування КмК стали предметом комплексного вивчення в працях багатьох науковців. Особливе значення в контексті якості комунікативної підготовки студентів вишу мають ідеї застосування методу ділової навчальної гри (ДНГ) (Єлагіна, 2014; Куліш, 2003; Семенов, 2013; Скворцова, 2013; Вторнікова, 2013; Тернавська, 2013). Не зважаючи на велику кількість досліджень із даної проблеми, питання використання методу ДНГ під час професійно-комунікативної підготовки майбутніх фахівців не втрачає своєї актуальності й донині.